

HUQUQIY SOHADAN - RAQAMLI TRANSFORMATSIYAGA

Urinova Muqaddas Valisherovna
Informatika kafedrası o'qituvchisi
Namangan davlat universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqola huquqiy sohadan-raqamli transformatsiyaga o'tish muammolari o'rganadi. Muallif "Raqamli O'zbekiston 2030" milliy strategiyasi kontseptsiyasida ko'rsatilgan muammolarni to'liq ochib beradi. Globallashtirish davrida raqamli transformatsiya natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan salbiy oqibatlar ham ko'rsatilgan.

Shunday qilib, raqamli kommunikatsiyalarning madaniyat va jamiyatga ta'sirini o'rganish, davlatimiz maqsadlarni belgilashga alohida e'tibor qaratayotgan, paydo bo'layotgan bir qator muammolarning mavjudligi va zarurligi bilan bog'liq bo'lib, bizning mamlakatimiz axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash sohasida O'zbekiston Respublikasining ichki va tashqi siyosatini amalga oshirish maqsadlari, vazifalari va choratadbirlarini belgilashga alohida e'tibor qaratmoqda.

Kalit so'zlar: raqamli O'zbekiston, raqamlashtirish, raqamli ko'nikmalar, sun'iy intellekt, avtomatlashtirish, kiber jinoyat

FROM THE LEGAL FIELD - TO DIGITAL TRANSFORMATION

Mukaddas Valisherovna Urinova
Namangan State University, Department of Informatics, teacher

Abstract: This article considers problems of relationship of digital culture and society in the conditions of globalization. The author fully reveals the problems that are indicated in the Concept of the national strategy "Digital

Uzbekistan 2030". The negative consequences that can be caused by digital transformation in the period of globalization are also indicated.

Thus, the study of the impact of digital communications on culture and society is associated with the presence and need to solve a number of emerging problems, where our state pays special attention to determining the goals, objectives and measures for the implementation of the domestic and foreign policy of the Republic of Uzbekistan in the field of application of information and communication technologies.

Keywords: digital Uzbekistan, digitalization, digital skills, artificial intelligence, automation, cybercrime.

KIRISH

Hozirgi kunda mamlakatning raqamlashtirish darajasi uning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishini, jahon maydonidagi raqobatbardoshligini belgilab beradi. So‘nggi yillarda O‘zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini faol joriy etish, aholining telekommunikatsiya xizmatlaridan foydalanish imkoniyatlari kengaymoqda, davlat xizmatlari bosqichma-bosqich elektron shaklga o‘tkazilib, ko‘rsatilmoqda. “bir darcha” tamoyili. Elektron hukumatni rivojlantirish bo‘yicha BMT reytingida O‘zbekiston Respublikasining o‘rni bosqichma-bosqich mustahkamlanmoqda [1]. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti “Raqamli O‘zbekiston – 2030” strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi qarorni imzoladi.

Raqamli texnologiyalar taraqqiyotini jadallashtirish va ularni rivojlantirish uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 19-iyuldagi “O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimov rahnamoligida raqamli texnologiyalarni rivojlantirish bo‘yicha konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi qarorida

belgilangan. “Raqamli O‘zbekiston 2030” milliy strategiyasi. Ayrim vazifalar va tegishli raqamli yechimlarni joriy etish nafaqat iqtisodiyotning aksariyat tarmoqlari, ijtimoiy soha va davlat boshqaruvining sifat jihatidan rivojlanishini oshirishni nazarda tutadi. Bundan tashqari, jamiyat oldiga yanada xilma-xil va murakkab vazifalar qo‘yilib, natijada asosiy muammo, bunda madaniyat "texnologik o'ziga xoslik" lahzasini, ya'ni madaniyat va inson ongini butunlay o'zgartira oladigan ilmiy-texnika taraqqiyotining portlovchi tezlashuvini boshdan kechirmoqda.

Shu munosabat bilan “Raqamli O‘zbekiston 2030” Milliy strategiyasi konsepsiyasida davlatning raqamli transformatsiyasining salbiy oqibatlarini sifatidagi muammolar belgilangan: [2]

- *an'anaviy mehnat bozorlarining yo'qolishi;*
- *ayrim kasblarni avtomatlashtirilgan tizimlar bilan almashtirish;*
- *kiberjinoyatlar ko'lamining oshishi;*
- *raqamli makonda inson huquqlarining zaifligi va uning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish;*
- *ma'lumotlar ishonchliligi muammolari va boshqalar.*

Xususan, bu erda biz raqamli muhitda farovon hayot uchun, jamiyat bilan o'zaro munosabatda bo'lish va professional faoliyatda raqamli muammolarni hal qilish uchun axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish qobiliyatini tavsiflovchi kompetensiyalar to'plamini shaxs tomonidan tushunish va o'zlashtirish muammolarini kuzatamiz. Bu raqamli madaniyatni tushunish uchun asosiy xususiyatdir.

MATERIALLAR VA USULLAR

An'anaviy mehnat bozorlarining yo'q bo'lib ketishi muammosiga ta'sir qilgan holda, ularning to'liq yo'qolishi hali ko'zda tutilmaganligini ta'kidlash kerak. Axborotni ishlab chiqarish, tarqatish va iste'mol qilishga asoslangan mamlakatimiz raqamli iqtisodiyotining rivojlanishi katta ijtimoiy-iqtisodiy

siljishlarni, shu jumladan mehnat munosabatlari sohasida ham, kasbiy faoliyat turi va mehnatning tabiati o'zgarimoqda.

Raqamli iqtisodiyotda moddiy ne'matlarni to'plash jamiyatning asosiy maqsadi bo'lishdan to'xtaydi, nomoddiy qadriyatlar va manfaatlar birinchi bosqichga chiqadi. Mehnatning yangi tabiati ishchilarning malakasini oshirish, ularni doimiy ravishda tayyorlash va ijodiy muloqot qilish bilan bog'liq. Raqamli texnologiyalarga asoslangan mehnat bozorining rivojlanishi mehnat munosabatlarini modernizatsiya qilishga olib keladi: ish beruvchilar va ijrochilar o'rtasidagi muloqotda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan faol foydalanilmoqda va yangi xulq-atvor normalari shakllanmoqda, bunda ishchilarni ish bilan ta'minlash muammolari yuzaga keladi. raqamli iqtisodiyotda aholi yangi mazmun kasb etadi. Bu yerda biz raqamli madaniyatni moddiy va funksional darajada kuzatib boramiz, bunda mehnat bozorida raqamli iqtisodiyotga o'tish mutlaqo yangi ko'nikma va malakalarni talab qiladi. Raqamli texnologiyalardan samarali foydalanish va biznesni milliy va xalqaro miqyosda kengaytirish uchun tashkilotlar texnik, biznes, shaxslararo va ijodiy ko'nikmalarga to'g'ri keladigan odamlarni topishlari kerak. Hozirgi sharoitda asosiy ko'nikmalar (to'g'ri yozish va hisoblash qobiliyati) etarli emas - shuningdek, biznes va shaxslararo fazilatlarga ega bo'lish kerak. Zamonaviy texnik ko'nikmalar har qanday ishlab chiqarish jarayoni yoki xizmat ko'rsatish uchun juda muhim bo'lib, raqamli boshqaruv uchun maxsus moslashtirilgan etakchilik darajasidagi (C-suite, tadbirkorlik) ko'nikmalar bilan to'ldiriladi. Ish beruvchilar uchun potentsial nomzodlarning "yumshoq ko'nikmalari" yaqinda ustuvor ahamiyatga ega bo'ldi: shaxsiy fazilatlar va ijtimoiy ko'nikmalar, masalan, jamoada ishlash qobiliyati, qiziquvchanlik, tashabbuskorlik, tanqidiy fikrlash, o'z-o'zini boshqarish, qobiliyat. murakkab muammolarni hal qilish, to'g'ri ustuvorlik qilish uchun turli odamlar bilan muloqot qilish.

Yangi ish sharoitlari yangi ko'nikmalarni talab qiladi - raqamli. Kanada tasnifiga ko'ra, raqamli ko'nikmalar bir nechta toifalarni qamrab oladi: [3].

1. Asosiy ko'nikmalar, jumladan, asosiy savodxonlik, yozish, ish yuritish va hisob-kitoblar, ularsiz faqat past malakali ishlarni muvaffaqiyatli bajarish mumkin. Xodim raqamli texnologiyalar bilan ishlashni boshlashdan oldin, u ushbu ko'nikmalar to'plamiga ega bo'lishi kerak.

2. Jamoada ishlash, umrbod ta'lim, muammolarni hal qilish va munosabatlarni rivojlantirish kabi asosan o'tkaziladigan va moslashuvchan ko'nikmalarni o'z ichiga olgan transversal ko'nikmalar. Ushbu "moslashuvchan" ko'nikmalarsiz xodimning texnik salohiyatini to'liq amalga oshirish mumkin emas.

3. Raqamli texnik ko'nikmalar kompyuter va dasturiy ta'minotdan foydalanish, tarmoq xavfsizligi choralarini qo'llash va boshqalar bilan bog'liq. Ushbu ko'nikmalar bugungi raqamli ish joylarining samarali ishlashi uchun juda muhimdir.

4. Raqamli axborotni qayta ishlash ko'nikmalari - axborotni qayta ishlash bilan bog'liq kognitiv ko'nikmalarning yuqori darajasi, masalan, ma'lumotni topish, sintez qilish, baholash, qo'llash, yaratish va uzatish. Bu, jumladan, AKT sohasida ixtisoslashgan malaka va kasblarni olish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'z ichiga oladi.

Yangi raqobat muhiti kompaniyalarni o'z xodimlariga boshqacha munosabatda bo'lishga majbur qilmoqda. Eng iqtidorli va malakali mutaxassislarni izlash va jalb qilishda raqobat sezilarli darajada oshdi, shuningdek, ish beruvchilarning eng yaxshi xodimlarni saqlab qolishga e'tibori sezilarli darajada oshdi. Inson kapitali, ayniqsa raqamli ko'nikmalarga ega bo'lganlar, firmaning raqobat strategiyasida asosiy manbaga aylanmoqda.

Shu o'rinda shuni ham ta'kidlash joizki, davlat siyosatida elektron tijoratni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Davlatimiz rahbarining 2018-yil 14-maydagi "Elektron tijoratni jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq, elektron tijorat sohasida tadbirkorlik sub'yektlarini rag'batlantirish maqsadida Elektron tijorat subyektlarining Milliy reestri

elektron tijorat tijorat.uz sayti tashkil etilgan bo'lib, hozirda 32 ta sub'yekt ro'yxatdan o'tgan. O'zbekistondagi asosiy universal elektron savdo maydonchasi Investitsiyalar va tashqi savdo vazirligi tomonidan yaratilgan Trade Uzbekistan savdo maydonchasi (tradeuzbekistan.com veb-sayti) hisoblanadi. Boshqa elektron savdo maydonchalari ham ishga tushirildi, masalan, to'qimachilik ishlab chiqaruvchilari uchun B2B formatida uzbtexile.com, kichik va o'rta biznes uchun universal.uz va boshqalar. Shu bilan birga, O'zbekistonda huquqiy elektron tijoratning rivojlanish darajasi. hali ham past

AKT rivojlanishi indeksi (IDI) bo'yicha O'zbekiston 2017-yilda dunyoning 176 davlati orasida 95-o'rinni (indeks – 4,9) egalladi (taqqoslash uchun: Belarus – 32 (7,55), Rossiya – 45 (7,07), Qozog'iston – 52 (6,79) o'rinni egalladi. Birinchi o'rin Islandiya (8,98), ikkinchi o'rin Janubiy Koreya (8,85) [4].

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash bo'yicha barcha yangiliklar va amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar aholining raqamli savodxonligini oshirish, raqamli texnologiyalar sohasida yuqori malakali kadrlar tayyorlash, kadrlarni qayta tayyorlash uchun qulay shart-sharoitlar yaratish, masofaviy texnologiyalarni ommalashtirishni taqozo etmoqda. ish usullari, ya'ni biz raqamli madaniyatga bog'lashimiz mumkin bo'lgan barcha vakolatlar.

Bundan tashqari, raqamli iqtisodiyotda kadrlarni tanlash jarayoni o'zgarmoqda, ya'ni kasblar avtomatik mashinalar bilan almashtirilmoqda. Raqamli madaniyat - bu raqamli ikkilik kodlash printsipi asosida ishlaydigan kompyuterlarga asoslangan dunyo. Uning kelib chiqishi avtomatlashtirishning uzoq tarixi natijasidir, mexanik soatlar Evropaning zamonaviy davridagi boshlang'ich nuqtasidir. 20-asrning avtomat madaniyati texnologik imperativ deb atash mumkin bo'lgan narsa ko'rinishida o'zining qiymat asosini ishlab chiqdi. Uning formulasi shunday bo'lishi mumkin: texnologiyalashtirilishi mumkin bo'lgan hamma narsa texnologiyalashtirilgan bo'lishi kerak.

Marshall Maklyuhan - texnologiyaning imperativligini kashf etuvchi va foydasi - o'zining mashhur "Ommaviy axborot vositalarini bilish" kitobida avtomatlarning bu kuchini (u ikkinchisini ommaviy axborot vositalarining evolyutsiyasi toji deb hisoblagan) antropologik reversiya va insonga bo'ysunish orqali tavsiflagan. Avtomatik mashinalar tsivilizatsiyasida odam "mashinalar olamining jinsiy organi" ga aylanadi - texnologiyaning o'zini o'zi belgilaydigan elementi, tuguniga aylanadi [7]. Inson o'zini butunlay yangi ekzistensial vaziyatda topadi, chunki u o'zi yaratgan narsaning yuksak kuchini asta-sekin anglab etadi.

Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida mehnat bozori rivojlanishining ikkita vektori mavjud. Birinchi stsenariy, optimistik, raqamli iqtisodiyotdagi mehnat bozori ijodiy fikrlashga qodir ijodkor odamlarga muhtoj ekanligiga asoslanadi. Ishlab chiqarish odatda odamlarga muhtoj bo'lmaydi, lekin ular "insonga yo'naltirilgan" xizmatlar sohasi uchun kerak bo'ladi, chunki robotlar yaqin kelajakda ijodkorlik, ixtiro, dizayn, dasturlash va o'zlariga texnik xizmat ko'rsatish, tashkil etish va sozlash o'rnini bosa olmaydi. ishlab chiqarish. Robot uskunalari onlayn boshqarish texnologiyalari rivojlanadi, bu esa ko'p sonli onlayn operatorlarni talab qiladi. Shunday qilib, ishlab chiqarish sohasiga AI va robotlarning joriy etilishini texnik imkoniyatlarning kengayishi sifatida qarash kerak. Bundan tashqari, raqamli texnologiya keksa ishchilar va nogiron ishchilarga mashinalar xavfli va muntazam ishlarni bajarayotganda bozorga yaxshiroq integratsiyalashish imkonini beradi. Odamlar bo'sh vaqtlarini boshqa ish yoki dam olish, ijodkorlik va innovatsion xizmatlar ko'rsatish uchun faolroq ishlatishlari mumkin bo'ladi. Ta'lim dasturlari o'z vaqtida ishlab chiqilsa va davlat ko'magida amalga oshirilsa, eski kasblardan yangi kasblarga o'tish og'riqli bo'ladi. "Raqamli davr" xodimlari axborotni ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash va sotishni ta'minlaydi, noyob bilimlarni yaratadi, shuningdek uni boshqaradi.

Yangi raqamli texnologiyalar mehnat bozoriga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan qator afzalliklarga ega: [8].

– Ish qidirish uchun zamonaviy raqamli portallardan foydalanish nomzodlarga tegishli bo'sh ish o'rinlarining keng ma'lumotlar bazasiga kirish orqali o'z martaba imkoniyatlarini yaxshilash imkonini beradi. Internet va maxsus veb-xizmatlar tufayli ham ish beruvchi kompaniyalar, ham potentsial nomzodlar haqidagi ma'lumotlarning shaffofligi sezilarli darajada oshdi. O'z navbatida, turli xil ijtimoiy tarmoqlar muhim rol o'ynaydi, ulardan siz ish beruvchilar va xodimlar haqida juda ko'p foydali ma'lumotlarni olishingiz mumkin;

– Raqamli platformalar mehnat unumdorligini oshirishga yordam beradi, chunki ular taklif etilayotgan vakansiyaga ariza beruvchining profilini yaxshiroq moslashtiradi. Bundan tashqari, ular ishsizlikni kamaytirishi mumkin, shuningdek, soya bandligini va ish qidirish vaqtini qisqartirishi mumkin. Bunga misol qilib Uber va YouDo kabi raqamli platformalarni keltirish mumkin, ularning biznes modellari mehnat bozoridagi talab va taklif darajasining samarali o'zaro bog'lanishiga asoslangan.

– Hayotning barcha jabhalariga zamonaviy raqamli vositalarning joriy etilishi yangi kasb va ish o'rinlarining paydo bo'lishiga xizmat qilmoqda.

– Zamonaviy texnologiyalar tufayli masofadan turib ishlash imkoniyati paydo bo'ldi, bu esa mahalliy talab past bo'lgan hududlardan mutaxassislarni ish bilan ta'minlash samaradorligini oshirish imkonini bermoqda.

Bu, shuningdek, ishlab chiqarishni raqamlashtirish muammolariga olib keladi, bu erda narsalar bir-biri bilan yaqinroq aloqada bo'ladi (narsalarning sanoat Interneti), odamlar o'rtasida esa, aksincha, begonalashuv kuchayadi. Natijada, raqamlashtirish mahsulot ishlab chiqarish va xizmatlar ko'rsatishda band bo'lganlarga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin, mahsulot yaratish zanjiri minimallashtirilganda, dizayn, 3D bosib chiqarish va yetkazib berish etarli bo'ladi. Ba'zi ekspertlarning fikriga ko'ra, 2030 yilga borib ishchi kuchi

miqdoriy jihatdan kamroq bo'ladi, ular yoshi kattaroq, rasmiy ma'lumotga ega bo'ladi va kasblarning 50% yo'q bo'lib ketish tendentsiyasi mavjud.

Robotlar chidamlilik, aniqlik va tezlik jihatidan odamlardan ancha ustundir. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, ular yanada samaraliroq va amalda qoldiqlarga ruxsat bermaydi (agar to'g'ri tuzilgan bo'lsa). Demak, ishlab chiqarish unumdorligini oshiruvchi va mahsulot tannarxini pasaytiradigan robotlashtirish, umuman olganda, iqtisodiy taraqqiyotning so'zsiz foydasi va harakatlantiruvchi kuchi bo'ladi. Biroq, yaqinda o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik mutaxassislar sanoatni avtomatlashtirish bo'yicha yorqin umidlarni baham ko'rmaydilar. Dunyo robotlashtirish sur'ati biz asta-sekin kimsasiz sanoat tomon ketayotganimizni ko'rsatadi. Ba'zi so'rovlar barcha mavjud ish o'rinlarining yarmidan ko'pi o'zgarishi yoki butunlay yo'q bo'lib ketishini da'vo qilmoqda [9].

Ishni avtomatlashtirishning mumkin bo'lgan oqibatlarini aholining daromad darajasi bo'yicha tabaqalanishi, ishsizlikning ko'payishi, shuningdek, ish bilan ta'minlanish imkoniyati cheklangan aholi punktlarida (monoshaharlar deb ataladigan) odamlarning daromadlari va turmush darajasining pasayishi bo'ladi. Tadqiqotchilar robotlashtirish jamiyatda bo'linishga olib kelishini bashorat qilmoqdalar: bir tomonda malakali mutaxassislar – muhandislar va ishlab chiquvchilar, ikkinchi tomondan – past malakali kadrlar bo'ladi. Aynan shunday jamiyat va uning muammolari haqida Kurt Vonnegut 1952 yilda o'zining "Mexanik pianino" romanida yozgan edi [10].

Tadqiqotchilar yaqin orada hamma mehnat bozorini sezilarli darajada o'zgartirishini taxmin qilmoqdalar. 2017 yilda AI Impacts, Insoniyat kelajagi instituti (Oksford universiteti) va Siyosatshunoslik bo'limi (Yel universiteti) tadqiqotchilari tomonidan o'tkazilgan yirik so'rov natijalariga ko'ra, AI kelgusi o'n yil ichida ko'plab faoliyat turlari bo'yicha odamlardan o'zib ketadi. Masalan, chet tillaridan tarjima (2024 yilgacha), maktab o'quvchilari uchun insho yozish (2026 yilgacha), yuk mashinalarini haydash (2027 yilgacha). 2031

yilda AI nihoyat chakana sotuvchilarni almashtiradi, 2049 yilda u birinchi bestsellerni yozadi va 2053 yilga kelib jarrohlik kasbini egallaydi. Tadqiqotchilar 50 foizlik ehtimol bilan AI keyingi 45 yil ichida barcha vazifalarni bajarishda odamlardan o‘zib ketishiga va 120 yil ichida barcha inson ishlarini avtomatlashtirishiga ishonishadi va Osiyodan respondentlar bu voqealar Shimoliy Amerikaliklarga qaraganda ancha erta sodir bo‘lishini kutishmoqda [11].

Yuqorida aytilganlarning natijasi o‘laroq, kasblarni avtomatik mashinalar bilan almashtirish bir nechta muammolarni keltirib chiqaradi: yaxshi maosh oladigan xodim yoki ishini butunlay yo‘qotadi yoki kam haq to‘lanadigan ishga o‘tadi; mahalliy byudjet mavjud bo‘lgan barcha turdagi soliqlarni, shu jumladan munitsipal soliqlarni to‘lash qisqartirilgan yoki butunlay to‘xtatilgan va bu nafaqat xodim uchun, balki robotlashtirilgan ishlab chiqarish joylashgan butun aholi punkti uchun allaqachon muammodir. Axir, robot na daromad solig‘ini, na pensiya jamg‘armasiga chegirmalarni to‘lamaydi; Xodimning to‘liq yoki qisman ozod etilishi ham quyidagi axloqiy savolni tug‘diradi: bo‘sh vaqtda o‘zi bilan nima qilish kerak? Shvetsiya Milliy bankining A.Nobel xotirasiga iqtisod fanlari bo‘yicha mukofoti sovrindori J.Stiglitsning fikricha, sun‘iy intellekt texnologiyalaridan jamiyat manfaati uchun foydalanish fonda ish haftasini 45 soatdan 25-30 soatgacha qisqartiradi. umumiy farovonlik va hayot sifatining oshishi [12]. Shu bilan birga, odam o‘zining foydasizligini, jamiyatdan ajralganligini his qilmaydimi? U psixologik stress, befarqlik, depressiyaga olib kelishi mumkin bo‘lgan ortiqcha, talab qilinmaydigan his qiladimi?

Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasi ko‘plab xorijiy va xalqaro indekslar va tadqiqotlarda mamlakatning raqamli transformatsiyaga tayyorlik darajasini bilvosita baholaydi. Kiberjinoyat masalasiga to‘xtalar ekanmiz, bu erda inson huquqlarining zaifligi va uning shaxsiy ma‘lumotlarini himoya qilish muammolarini ham qayd etishimiz mumkin.

Xalqaro elektraloqa ittifoqining “Global kiberxavfsizlik indeksi”da respublika 41-o‘ringa ko‘tarilib, 52-o‘rinni egalladi va shu tariqa kiberxavfsizlikni mustahkamlash bo‘yicha MDH mamlakatlari yetakchilari bilan bir qatorda turadi [13].

Kibermakon muammolariga to‘xtalib, J. Sternning fikricha, ular internet madaniyatini o‘rganishga emas, balki internet madaniyatini o‘rganishga e’tibor qaratishlari kerak; Shunday qilib, Internetni o‘rganish kundalik hayotdagi boshqa ko‘plab tadqiqot yo‘nalishlaridan biriga aylanishi kerak [14].

Bugungi kunda ko‘p odamlar hayotlarining muhim qismini Internetda o‘tkazadilar. Jinoyatchilar esa internet maydonidan o‘z noqonuniy faoliyati uchun foydalana boshlagani ham tabiiy hol. Kiberjinoyatlar zamonaviy jamiyatning iqtisodiy va huquqiy xavfsizligiga haqiqiy tahdid solmoqda.

Ayni paytda O‘zbekiston Respublikasida kiberxavfsizlikni davlat darajasida ta‘minlash bo‘yicha vazifalar va muammolarga alohida e’tibor qaratilayotgani kibermakondagi tahdidlar, zaifliklar va hodisalarni aniqlash bo‘yicha olib borilayotgan ishlardan dalolat beradi. 2019-yilda Internetning milliy segmenti axborot tizimlari va veb-saytlarida 268 ta hodisa, 816 ta zaiflik va 132 000 ga yaqin kiberxavfsizlik tahdidlari aniqlangan [15].

Firibgarlar uchun kiberjinoyatning jozibadorligi shundaki, jabrlanuvchining cho‘ntagiga kirishdan ko‘ra elektron hamyonlardan o‘g‘irlash ancha samarali va xavfsizroqdir. Bundan tashqari, hech qanday psixologik to‘siqlar yo‘q, chunki jinoyatchilar o‘zlarining qurbonlarini hatto ko‘rmaydilar. Ko‘pincha kiberjinoyatlar jismoniy va yuridik shaxslarga moddiy zarar yetkazish maqsadida sodir etiladi. Maqsad siyosiy bo‘lishi mumkin - asosiy davlat institutlariga zarar etkazish (davlat yoki tijorat sirlarini tashkil etuvchi ma‘lumotlarni o‘g‘irlash, kibersabotajni tashkil etish) va mafkuraviy (masalan, Internet foydalanuvchilarini terroristik guruhlar safiga jalb qilish).

Kiberfiribgarlikning eng keng tarqalgan turlari quyidagilardir: [16]: fishing, buning natijasida kiberjinoyatchilar ishonchli foydalanuvchilarni taniqli

tashkilotlarning saytlari sifatida niqoblangan o'z saytlariga jalb qiladilar va ularning shaxsiy ma'lumotlarini, hisob va kredit karta raqamlarini olishadi. keyinchalik ushbu hisobvaraqlardan pul yechib olish; firibgarlik (boshqa foydalanuvchi yoki tarmoq resursi nomini yashirish), kiber ransomware (maxsus ishga tushirilgan virus yordamida faylni shifrlash va keyin shifrnı ochish uchun pul talab qilish), spam (reklama ma'lumotlarini qabul qiluvchilarga ularning roziligisiz ommaviy yuborish), mualliflik huquqini buzish (musıqa qo'yish) jamoat mulki), fotosuratlar, filmlar, kitoblar va boshqalar. Mualliflarning roziligisiz) va boshqalar.

Raqamli makonda bo'lish qonunida shunday deyilgan: "Internetda bo'lganidan keyin u abadiy Internetda qoladi" [17]. Internetdagi har bir kishi o'z mavjudligining "raqamli izi" ni qoldiradi. World Wide Web foydalanuvchisi tomonidan qoldirilgan "raqamli izlar" bu telefon raqamlari, elektron pochta manzillari, tegishli login va parollar, shuningdek, bank rekvizitlari; geolokatsiya ma'lumotlari; foto, video va audio fayllar; brauzer tarixi va alohida ilovalardagi qidiruvlar va hokazo. "Raqamli izlar" u yoki bu tarzda ularni qoldirgan odamning shaxsiyatini tavsiflaydi. Bundan tashqari, "raqamli izlar" va "raqamli xotira" inson haqidagi fikrni o'zgartirishi va uning taqdirini tubdan o'zgartirishi mumkin. "Raqamli xotira" "raqamli iz" dan farqli o'laroq, odam qoldirgan "izlar" ni tavsiflamaydi, balki ular bilan bir hafta, bir yil yoki yana bir necha yil o'tgach yoki hatto egasi vafotidan keyin nima sodir bo'lishini tavsiflaydi.

"Raqamli xotira" ham salbiy xususiyatlarga ega. Ha, unutilish huquqi haqida qonun bor. Biroq, hamma narsani "o'chirish" mumkin emas - faqat ishonchsiz va obro'ga putur etkazadigan narsa.

Ko'pchilik sun'iy intellektning insondan ustun bo'lishi xavfini ko'radi, "raqamli qullik" hamma joyda ko'rinadi: bu sizning barcha jamg'armalaringiz joylashgan va istalgan vaqtda blokirovka qilinishi mumkin bo'lgan bank kartasiga biriktirish; bu sizning pin-kodingizni unutganingizda va kartadan pul yechib ololmaysiz; bu firibgarlar sizning kartangizdan pulni yechib olishganida

va bu sizning aybingizsiz sodir bo'lganligini sudda isbotlashingiz kerak; ko'rsatilishi kerak bo'lgan telefon raqamiga ilova. Raqamni o'zgartirish mumkin, lekin bu juda muammoli.

Ayni paytda O'zbekistonda kiberjinoyatchilikka qarshi kurashishga qaratilgan qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Xususan, bu boradagi huquqiy tartibga solish takomillashtirilmoqda, xorijiy tajriba o'rganilmoqda, aholi bilan ishlash asosan hushyorlikka chaqirish va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish zarurligini tushuntirishdan iborat. Kiberjinoyat zamonaviy jamiyat xavfsizligiga haqiqiy tahdid bo'lib, davlat organlarining ishonchini pasaytiradi. Kiberjinoyatchilikka qarshi kurashish uchun fan va texnika yutuqlaridan keng foydalanish, shuningdek, kompyuter dasturlash sirlarini mukammal biladigan yangi shakldagi xodimlarni tayyorlashga asoslangan yangi yondashuvlar zarur va albatta, raqamli madaniyatni o'rganish umuman olganda.

XULOSA

Shunday qilib, raqamli kommunikatsiyalarning madaniyat va jamiyatga ta'sirini o'rganish bir qator paydo bo'lgan muammolar mavjudligi va ularni hal qilish zarurati bilan bog'liq bo'lib, bu erda davlatimiz ichki va ijtimoiy xizmatlarni amalga oshirishning maqsad, vazifalari va chora-tadbirlarini belgilashga alohida e'tibor qaratmoqda. O'zbekiston Respublikasining axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini qo'llash sohasidagi tashqi siyosati, shuningdek – milliy raqamli iqtisodiyotni shakllantirish, milliy manfaatlarni ta'minlash va strategik milliy ustuvorliklarni amalga oshirish.

Adabiyotlar:

1. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan “On approval of the Concept of the national strategy” “Digital Uzbekistan – 2030” ID-10574.
2. Concept of the national strategy “Digital Uzbekistan – 2030”, Chapter 1. General provisions.
3. Asliturk A. Cameron S. Faisal // The Information and Communications Technology Council, Ottawa, Canada. – PP. 19–20. – Retrieved from:

<https://www.ictcctic.ca/wp-content/uploads/2016/05/Skills-in-the-Digital-Economy-Where-CanadaStands-and-the-Way-Forward-.pdf>. – Date of access: 06.11.2020.

4. Yuri Kutbitdinov, CEIR, Economic Review No. 10 (238) 2019, Retrieved from <https://review.uz/post/uzbekistan-otsifroviyvaetsya>.

5. Digital skills for the UK economy // UK Government. – Retrieved from: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/492889/DCMSDigitalSkillsReportJan2016.pdf. – Date of access: 06.11.2020., P. 22.

6. People strategy for the digital age: A new take on talent – 18th Annual Global CEO Survey //– Date of access: 08.11.2020., P. 4.

7. McLuchan M. Understanding Media. The Extension of Man. Routledge, London – New York, 2001.

8. G.G. Golovenchik, Transformation of the labor market in the digital economy, DIGITAL TRANSFORMATION, No 4 (5), 2018. – P. 31.

9. Inception Report for the Global Commission on the Future of Work. 2017 // International Labour Organization. – P. 25, – Retrieved from: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-cabinet/documents/publication/wcms_591502.pdf. – Date of access: 06.11.2020.

10. G.G. Golovenchik, Transformation of the labor market in the digital economy, DIGITAL TRANSFORMATION, No 4 (5), 2018. – P. 37.

11. Grace, K. When Will AI Exceed Human Performance? Evidence from AI Experts / K. Grace, J. Salvatier, A. Dafoe, B. Zhang, O. Evans // Cornell University Library. – Retrieved from: <https://arxiv.org/pdf/1705.08807.pdf>. – Date of access: 09.11.2020.

12. Sample, I. Joseph Stiglitz on artificial intelligence: ‘We’re going towards a more divided society’ / I. Sample //– Date of access: 09.11.2020.

13. Concept of the national strategy “Digital Uzbekistan – 2030”, Chapter 3. Current state and prerequisites for digitalization.

14. Sterne J. Thinking the Internet: Cultural Studies versus the Millennium // *Doing Internet Research: Critical Issues and Methods*/ Ed S. Jones. Thousand Oaks, CA: Sage, 1999. PP. 257–288.

15. <https://tace.uz/articles/kiberbezopasnost-respubliki-uzbekistan-itogi-2019-goda/>.

16. Zvereva E.B. Cybercrime as a threat to the security of modern society: types, features, methods of struggle and prevention / E.B. Zvereva. – Text: direct // *Young scientist*. – 2020. – No. 10 (300). – PP. 35–37. – Retrieved from: <https://moluch.ru/archive/300/67972/> (date of access: 07.01.2021.)

17. <http://philosophystorm.org/filosofiya-tsifrovogo-mira>.